

Terveystieteiden opettajaopiskelijoiden kokemukset opetusharjoittelusta

MEERI KOIVULA

TtT, dosentti, yliopistonlehtori
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Terveystieteet, Hoitotiede

HANNA KESKI-SAARI

TtM, projektikoordinaattori
Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata terveystieteiden opettajaopiskelijoiden kokemuksia opetusharjoittelusta. Laadullisen aineiston muodostivat 12 opettajaopiskelijan portfoliotekstit, joissa he kuvasivat ja arvioivat ammattikorkeakoulussa tai sosiaali- ja terveysalan perustutkintokoulutuksessa suorittamaansa opetusharjoittelua. Portfolioiden teksti analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Terveystieteiden opettajaopiskelijoiden kokemuksia opetusharjoittelusta kuvasivat opettajaksi kehittymistä edistävät tekijät ja persoonallinen kasvu. Opettajaksi kehittymistä edistivät yhteistyö ohjaajan kanssa, opetustyön havainnointi ja harjoittelu ja oman kehittymisen tunnistaminen. Opettajan työnkuvan selkeytyminen, opetus- ja oppimisprosessin hallinnan paraneminen, ammatti-identiteetin muuttuminen ja omien kehityshaasteiden tunnistaminen edistivät myös opettajaksi kehittymistä. Opettajaopiskelijoissa tapahtui opetusharjoittelussa persoonallista kasvua, kun he käsitelivät vaikeita tunteitaan ja kokivat voimaantumista.

Opettajaopiskelijoiden kokemukset opetusharjoittelusta portfoliotekstien perusteella olivat pääosin myönteisiä ja opettajaksi kasvua edistäviä, mutta opetusharjoittelussa koettiin myös vaikeita tunteita, kuten riittämättömyyttä ja alan vallinnan epärointiä. Tuloksia voidaan hyödyntää terveystieteiden opettajankoulutuksessa ja opetusharjoittelun ja sen ohjauksen kehittämisessä harjoitteluorganisaatioiden ja yliopistojen yhteistyönä.

Asiasanat: opetusharjoittelu, opettajankoulutus, terveystieteet, opiskelijat, sisällönanalyysi

Saapunut 01.03.2016

Hyväksytty julkaistavaksi 27.10.2016

ABSTRACT

The experiences of nursing teacher students concerning teaching practicum

*Meeri Koivula, PhD, University Lecturer
Hanna Keski-Saari, MNSc,
Project Co-ordinator*

The aim of the study was to describe what kind of experiences the nursing teacher students gained during their teaching practicum. The qualitative data was gathered from the portfolios of 12 nursing teacher students from one university. On these portfolios they described and analysed their experiences of the teaching practicum which they had each carried out in the field of health care education at Finnish polytechnics or secondary level educational institutions. The text on the portfolios was analysed with inductive content analyses.

The experiences of nursing teacher students of the teaching practicum can be described as issues promoting the development of their identity as teachers and personal development. The co-operation with a senior teacher, observing and practicing teaching and recognising personal progression, were factors that promoted the development of teaching skills. Additional elements that also promoted the development in teaching were improvement in the command of the teaching and learning processes, the change in professional identity and identifying one's own weaknesses. Personal development occurred when the students were processing their own difficult emotions or when they experienced empowerment.

The experiences of nursing teacher students concerning teaching practicum, as they are described on the portfolios, were mostly positive and promoted the development of teaching skills and teacher identity. However students also encountered difficult emotions like feeling of ina-

dequacy and doubts regarding their choice of career.

The results of this study can be used in nursing teacher education and in developing the mentoring of nursing teacher students as a joint effort between the organisations participating in the teaching practicum and the universities that educate new nursing teachers.

Key words: teaching practicum, teacher education, health sciences, students, qualitative content analysis

Mitä tutkimusaiheesta jo tiedetään?

- Opetusharjoittelu on opettajankoulutuksen tärkeä osa, jossa yhdistyvät teoreettinen osaaminen ja opetustyön käytäntö.
- Opetusharjoittelun tiedetään olevan opettajaidentiteetin muodostumiselle ja asiantuntijuuden kehitykselle tärkeä työelämään perehdyttävä opiskeluvaihe, mutta terveystieteiden opettajaopiskelijoiden opetusharjoittelua ei ole juurikaan tutkittu.
- Opettajaopiskelijat arvostavat dialogista yhteistyösuhdetta harjoitteluun ohjaavan kokeneen opettajan kanssa.
- Opetusharjoittelua ohjaavilla opettajilla on erilaisia tulkintoja ohjaussuhteesta.

Mitä uutta tietoa artikkeli tuo?

- Tutkimus kuvaa terveystieteiden opettajaopiskelijoiden kokemuksia opetusharjoittelusta.
- Onnistunut opetusharjoittelu terveysalan koulutuksessa edistää monella tavalla terveystieteiden opettajaopiskelijoiden opettajaksi kehittymistä ja persoonallista kasvua.
- Opetusharjoittelussa on tärkeää luottamuksellinen ohjaussuhde, mikä edistää terveystieteiden opettajaopiskelijoiden kokemusten ja tunteiden reflektiivistä käsittelyä.

Mikä merkitys tutkimuksella on hoitotyölle, hoitotyön koulutukselle ja johtamiselle?

- Tutkimuksen tulokset auttavat ymmärtämään terveystieteiden opettajaopiskelijoiden kokemuksia opetusharjoittelusta.
- Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää terveystieteiden opettajankoulutuksen sisältöjen ja menetelmien kehittämisessä siten, että koulutus antaa hyvät valmiudet opetusharjoitteluun.
- Tuloksia voidaan hyödyntää myös harjoitteluorganisaatioiden ja yliopistojen välisessä opetusharjoittelun kehittämisessä muun muassa harjoittelun ohjaajien koulutuksessa.

Tutkimuksen lähtökohdat

Yliopistoissa terveystieteiden maisterin tutkintoa suorittavat hoitotieteen opiskelijat voivat suorittaa terveystieteiden opettajan kelpoisuuden osana maisterin tutkintoa. Terveystieteiden opettajankoulutus sisältää pedagogisia opintoja 60 opintopistettä, kuten hoitotieteen didaktiikan, kasvatustieteen tai aikuiskasvatustieteen opintoja ja opetusharjoittelun, jonka laajuus on 10–15

opintopistettä. Terveystieteiden opettajaopiskelijat suorittavat opetusharjoittelun joko ammattikorkeakouluissa terveysalalla tai sosiaali- ja terveysalan perustutkintokoulutuksessa tai terveydenhuollon henkilöstökoulutuksessa. Valtaosa terveystieteiden maistereista, joilla on terveystieteiden opettajan kelpoisuus, myös sijoittuvat työhön terveysalan koulutuksen eri tasoille, kuten toiselle asteelle, ammattikorkeakouluihin, yliopistoihin, mutta myös terveydenhuoltoon

koulutustehtäviin. Terveystieteiden opettajien työn sisältö terveysalalla muodostuu hoitotyön ammatillisesta koulutuksesta ja täydennyskoulutuksesta sekä näiden jatkuvasta kehittämisestä. (Koivula 2016, Koivula & Salminen 2016.)

Useissa kansainvälisissä tutkimuksissa on tarkasteltu terveysalan ammattilaisten siirtymävaihetta käytännön hoitotyöstä opettajaksi korkeakouluun. Näissä tutkimuksissa ovat korostuneet terveysalan käytännön ja akateemisen työyhteisön edellyttämät erilaiset valmiudet, joita uudella opettajalla ei yleensä ole, jos heillä ei ole opettajakoulutusta. Ulkomaisissa tutkimuksissa on todettu opetustyön asettamat suuret vaatimukset ja opetustyön aiheuttama hämmennys ja stressi uusille tuntiopettajille sekä heidän kokemansa ulkopuolisuuden tunne akateemisessa työyhteisössä. (Boyd & Lawley 2009, Boyd 2010, Schoening 2013, Lopes ym. 2014.) Toisaalta suoraan hoitotyön käytännöstä tulevien tuntiopettajien kokemuksellinen tieto ja realistinen opetus on nähty arvokkaana (Andrew ym. 2010, Dixon ym. 2015). Näissä hoitajan opetustyöhön siirtymistä tarkastelevissa ulkomaisissa tutkimuksissa (Boyd & Lawley 2009, Boyd 2010, Schoening 2013) on hyvin vähän arvioitu opettajankoulutuksen merkitystä uusille opettajille. Kaiken kaikkiaan terveystieteiden opettajien koulutusta on tutkittu vähän (Carr 2007, Salminen ym. 2013, Koivusalo 2014, Salminen ym. 2016).

Opettajankoulutuksen ja opetusharjoittelun kasvatustieteellinen tutkimus on kohdistunut paljolti peruskoulun, lukion ja muiden ammattialojen opettajankoulutukseen (Tynjälä ym. 2011, Stenberg ym. 2014, Lanas & Kelchtermans 2015). Suomessa opettajankoulutukseen valittujen nuorten mielestä heidän pääsyään opettajankoulutukseen selittivät parhaiten heidän motivaationsa ja persoonalliset piirteensä, kuten empaattisuus, sosiaalisuus, itseluottamus ja velvollisuudentunto. Näissä ominaisuuksissa voidaan nähdä myös yleisemmin yhteiskunnan

ja kulttuurin odotuksia opettajille. (Lanas & Kelchtermans 2015.) Tutkimuspainotteisen opettajankoulutuksen tavoitteena Suomessa on tutkiva opettaja, joka tarkoittaa opetustaitojen hallinnan lisäksi kykyä itsenäiseen pedagogiseen päätöksentekoon ja ammatilliseen autonomiaan. Opettajankoulutuksen sisältämät teoreettiset, käytännölliset ja toiminnan itsesäätelyä kehittävät elementit mahdollistavat autonomisen opettajuuden kasvun. Tältä pohjalta opetusharjoittelun tavoitteena on oppia opettamaan ja toisaalta oppia arvioimaan ja kehittämään omaa ja toisten opettajien opetustyötä. (Kroksfors ym. 2009, Tynjälä ym. 2011.)

Opettajaopiskelijoiden reflektiotaidot ja metakognitiiviset taidot ovat tärkeitä, kun he pääsevät opetusharjoittelussa testaamaan ja kehittämään omaa opetuksen käyttöteoriaansa (Jyrhämä & Syrjäläinen 2009).

Opetusharjoittelun tiedetään olevan keskeinen opettajan identiteetin muodostumiselle ja siksi opetusharjoittelun tulisi tarjota mahdollisuuksia monipuoliseen opettajaidentiteetin rakentamiseen (Kiilakoski 2003). Kun tutkittiin opettajankoulutuksen alussa opettajaopiskelijoiden identiteetin rakentamista, havaittiin, että aluksi didaktiset kysymykset oppilaiden oppimisesta olivat heille tärkeitä, mutta lisäksi identiteetin muodostumiseen vaikuttivat pohdinnat opettamisen moraalista luonteesta (Stenberg ym. 2014). Opetusharjoittelussa opettajaopiskelijoiden ammatillinen identiteetti kehittyi opiskelijakeskeisemmäksi ja huomio siirtyi opetuksen sisällöstä järjestyksen pittoon luokassa (Lamote & Engels 2010).

Opetusharjoittelussa opettajaopiskelijan ammatti-identiteetti on vasta muodostumassa ja siten haavoittuva. Opettajankoulutuksen teorian tieto ja opetustyön todellisuus kohtaavat opetusharjoittelussa. Tämä teorian ja käytännön kontaktipinta on hyvä opettajuuden kasvualusta mutta tuota kasvua tukemaan tarvitaan ohjaaja, joka on yleensä harjoittelukoulun kokenut opettaja. Opettajaopiskelijan ja hänen harjoitteluaan

ohjaavan opettajan välinen ohjaussuhde on merkittävä tekijä opettajaidentiteetin kehittymiselle. (Jyrhämä & Syrjäläinen 2009.) Opetusharjoittelun ohjaajat ovat kuvanneet ohjaussuhteen olevan ihmisten välinen suhde, jossa jaetaan valtaa ja johon liittyy myös jännitteitä ja konflikteja (Kim & Danforth 2012). Peruskoulunopettajiksi opiskelevien harjoittelun ohjauksessa havaittiin erilaisia tyylejä, joita harjoittelukoulun ohjaajat sovelsivat ohjattavansa yksilöllisten ominaisuuksien mukaisesti. Lisäksi havaittiin, että yliopiston opettajat ohjasivat opetusharjoittelijoita usein suoraan käskyttämällä, mihin harjoittelijat eivät olleet tyytyväisiä. (Ibrahim 2013.)

Terveystieteiden opettajaopiskelijoiden kehittyminen opettajaksi on sikäli haastavaa, että heillä on jo hoitajan ammatti-identiteetti, johon tulee onnistuneesti yhdistää uusi opettajan identiteetti (Boyd 2010, Schoening 2013). terveystieteiden opettajien ammatti-identiteetin muodostumisen on todettu alkavan opettajakoulutuksen alussa, kun opettajaopiskelijat pohtivat omaa suhdettaan opiskeluun, hoitotyöhön, opettajuuteen, opettajana toimisen valmiuksiin, opetusmenetelmiin ja vuorovaikutuksen merkitykseen oppimisessa (Koivusalo ym. 2014). Opetusharjoittelun jälkeen suomalaiset terveystieteiden opettajaopiskelijat kuvasivat hoitotyön opettajuuden olevan ammattitaidon synnyttämää luottamusta, jaettua opettajaidentiteettiä ja opettajan eettisyyttä (Janhonen & Sarja 2005). Suomessa hoitotyön opettajaopiskelijoiden opetusharjoittelun ohjauskeskusteluja tutkittaessa löydettiin kaksi erilaista lähestymistapaa. Dialogi opetusharjoittelijan ja ohjaajan välillä voi olla transformatiivista tai exploratiivista. Transformatiivisessa ohjauksessa esitetään kysymyksiä ja vihjeitä, joilla autetaan opiskelijaa laajentamaan ymmärrystään ja tuetaan hänen itsereflektiotaan. Exploratiivinen dialogi tarkoittaa vuoropuhelua, jossa uusia ideoita ja käytännön osaamista jae-

taan. Jälkimmäistä suositellaan opetusharjoittelun ohjaukseen, koska siinä opettajaopiskelija ja hänen ohjaajansa ovat tasa-arvoiset eikä opiskelijan ideoita mitätöidä. (Sarja & Janhonen 2009.)

Suomessa on todettu hoitotyön opettajuutta eniten kuvaavaksi tekijäksi sitoutuneisuus, johon vaikuttavat organisaation muutosprosessit, terveydenhuollon toimintakulttuuri, ammatillinen itsetunto, ydinosaaminen, suhde opiskelijoihin ja ammatin tulevaisuus (Holopainen ym. 2009). Sairaanhoidajan siirtymistä opetustyöhön korkeakouluun kuvaavassa mallissa kehitys alkoi päätöksestä hakeutua hoitotyön opettajaksi. Ensimmäistä vaihetta hallitsivat positiiviset odotukset opiskelijoista, joustavasta työstä ja uramahdollisuuksista. Hämmennyksen vaihe syntyi, kun opetustyö alkoi ja ohjausta ja tukea uuteen työhön oli aivan liian vähän ja kokenut hoitaja tunsu itsensä taas aloittelijaksi ja osaamattomaksi. Kolmas kehitysvaihe oli informaation aktiivista etsimistä hankkimalla vertaismentori tai hakeutumalla opettajankoulutukseen ja valmistautumalla opetukseen erityisen hyvin. Viimeisessä kehitysvaiheessa muodostettiin opettajaidentiteettiä omaksumalla vähitellen oma opetustyyli ja rajaamalla suhdetta opiskelijoihin. (Schoening 2013.)

Opetusharjoittelu muodostaa tärkeän osan terveystieteiden opettajien pedagogisista opinnoista, koska se on opetustyön käytäntöön teoreettista tietoa soveltavaa opiskelua ja tapahtuu ohjatusti terveysalan koulutusorganisaatioissa (Koivula 2016). Näistä lähtökohdista huolimatta opetusharjoittelua terveystieteiden opettajien koulutuksessa on tutkittu hyvin vähän Suomessa (Janhonen & Sarja 2005, Sarja & Janhonen 2009) ja kansainvälisesti tuskin lainkaan. Opetusharjoittelun tutkimusta, osana terveystieteiden opettajien koulutusta, voidaan kuitenkin pitää hoitotieteen didaktiikan alaan kuuluvana keskeisenä tutkimusaiheena (Koivula & Salminen 2016).

Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata terveystieteiden opettajaopiskelijoiden kokemuksia opetusharjoittelusta. Tavoitteena on tuottaa uutta tietoa, jota voidaan hyödyntää sekä opetusharjoittelun että terveystieteiden opettajankoulutuksen kehittämisessä. Tutkimustehtävänä oli kuvata millaisia kokemuksia opettajaopiskelijoilla oli opetusharjoittelusta.

Tutkimusmenetelmät

Aineisto

Tutkimuksen aineiston muodostivat 12 terveystieteiden opettajaopiskelijan opetus-

harjoittelua kuvaavat ja arvioivat portfolio-tekstit. Opettajaopiskelijat, jotka opiskelivat yhdessä yliopistossa, olivat kirjoittaneet portfoliot 15 opintopisteen laajuisen opetusharjoittelun kokemustensa pohjalta vuosina 2012 tai 2013. Portfoliossa oli pyydetty kuvaamaan, arvioimaan ja dokumentoimaan omaa oppimista opetusharjoittelussa ja portfolioita oli käytetty opetusharjoittelun osaamistavoitteiden saavuttamisen arvioinnissa (Tynjälä ym. 2011). Tutkija lähetti opiskelijoille sähköpostin pyytäen vapaaehtoisia osallistumaan tutkimukseen, jossa analysoitaisiin opetusharjoittelun portfolioita. Opiskelijoita pyydettiin lähettämään omasta portfolioista tekstiä, jossa he arvioivat opetusharjoittelua ja jonka voivat antaa tutkimuskäyttöön. Heitä pyydettiin myös poistamaan sähköisesti lähetettävästä aineis-

Taulukko 1. Esimerkki pelkistysten kategorisoinnista ja abstraboinnista.

Pelkistys (portfolion nro)	Alaluokat	Yläluokat
Harjoittelun edetessä koen kehittyneeni opettajana (p2)	Opettajaidentiteetin vahvistumista	AMMATTI-IDENTITEETIN MUUTTUMINEN
Opettajaidentiteetti alkaa muodostua (p1)		
Orientoivan harjoittelun tunnin pitäminen vahvisti opettajaidentiteettiäni (p1)		
Opetustapahtumien edetessä koen kehittyneeni opettajana (p2)		
En ole vielä valmis opettaja, mutta olen kehityskelpoinen (p2)		
Tuntien seuraaminen on kasvattanut tulevana opettajana (p3)		
Olen saanut paljon eväitä opettajuuteen (p4)		
Toisten opettajien opetuksen seuraaminen tukee opettajuuteen kehittymistäni (p5)		
Pitämäni ohjaustilanteet tukivat opettajaksi kehittymistäni (p8)		
Oma herääminen opettajuuteen on tapahtunut orientaatiovaiheen aikana (p10)		
Olen hyvällä alulla kohti ihanneopettajaani (p11)		
Opettajaksi kehittämisessä terveydenhoitaja-identiteettini siirtyy jossain määrin taka-alalle (p3)	Hoitajan ammatti-identiteetin heikentyminen	
Opintojen alussa en ajatellut opiskelivani täysin uutta ammattia (p5)		
Nyt ajattelen että opiskelen täysin uutta ammattia (p5)		
Hoitajan identiteettini on jäämässä taka-alalle (p8)		

tosta kaikki nimet ja muut tunnistetiedot. Kuudestatoista opiskelijasta 12 lähetti sähköisessä muodossa portfoliotekstejä, joiden laajuus vaihteli yhdestä sivusta 21 sivuun. Yhteensä tekstiä oli 67 sivua ja teksti oli tiivistä ja rikassisältöistä.

Aineiston analyysi

Aineisto analysoitiin induktiivisella sisällönanalyysillä. Portfoliotekstit numeroitiin järjestyksessä. Tekstit luettiin useita kertoja kokonaiskuvan muodostamiseksi aineistosta. Tutkimustehtävä toimi apuna aineiston pelkistämässä, siten että poimittiin aineistosta tekstikohtia, joissa kuvataan kokemuksia opetusharjoittelusta. Koska aineisto oli kirjoitettua portfoliotekstiä, se oli kuvailevaa ja arvioivaa tyyliään ja sitä tarvitsi pelkistää vain vähän. Teksti pilkottiin sellaisiin osiin, että jokainen osa sisälsi yhden asian tai ajatuksen, ja näitä pelkistykksiä syntyi yhteensä 408. Samaan sisällölliseen aihepiiriin kuuluvia pelkistykksiä kerättiin yhteen listoiksi. Alaluokat muodostuivat, kun yhteen kuuluvat pelkistykset nimettiin abstraktilla nimellä, joka kattoi koko sisällön. Alaluokkia nimettiin yhteensä 48 ja niistä muodostettiin luokittelun ja abstrahoinnin avulla yhdeksän yläluokkaa. Yläluokista muodostettiin vielä luokittelun ja abstrahoinnin avulla kaksi yhdistävää luokkaa. Luokkien muodostamisessa ja nimeämisessä käytettiin kahden tutkijan yhteistyötä siten, että kokenempi tutkija arvioi koko analyysin ajan luokittelun loogisuutta ja ehdotti siihen korjauksia. Analyysiprosessi kesti puoli vuotta ja tulokseksi saatu käsitteellinen kuvaus on kahden tutkijan yhdessä tuottama. (Kyngäs ym. 2011, Kylmä & Juvakka 2012.) (Taulukko 1.)

Tutkimustulokset

Terveystieteiden opettajaopiskelijoiden kokemuksia opetusharjoittelusta kuvaavat

opettajaksi kehittymistä edistävät tekijät ja persoonallinen kasvu. (Taulukko 2.)

Opettajaksi kehittymistä edistävät tekijät opetusharjoittelussa

Terveystieteiden opettajaopiskelijat kokivat opettajaksi kehittymistä edistäviksi tekijöiksi yhteistyön ohjaajan kanssa, opetustyön harjoittelun ja havainnoinnin ja oman kehittymisen tunnistamisen. Yhteistyö ohjaajan kanssa sisälsi rakentavia keskustelua ja kehittävää palautetta. Ohjaajalta saatiin myös tukea, joka rohkaisi kokeilemaan uutta ja ohjaaja välitti opettajaopiskelijalle monia hyödyllisiä tietoja ja omaa kokemuksen kautta syntynyttä taitoaan. ”Keskustelumme myötä opettajan ammatti-identiteetti nostaa päätään (p8).” ”Palaute on laittanut minut pohtimaan omien mielipiteiden esittämistä tunteilla (p7).”

Terveystieteiden opettajaopiskelijoiden opettajaksi kehittymistä opetusharjoittelussa edistivät myös opetustyön havainnointi ja harjoittelu. Opettajaopiskelijat osallistuivat oppilaitoksen erilaisiin toimintoihin, kuten kokouksiin ja opettajien koulutuksiin ja havainnoivat kokeneiden opettajien erilaisia tapoja opettaa eri oppimisympäristöissä. Opettajaopiskelijat kokivat opetus suunnitelman pohjalta itse suunnittelemiansa opetustapahtumien toteuttamisen hyvin merkittävänä opettajaksi kehittymiselle. Omasta opetuksesta sekä opiskelijoilta että vertaisilta saatu palaute oli hyvin tärkeää. ”Tilanteet, joissa olen saanut paljon vastuuta opetuksen suunnittelusta ja toteutuksesta, antavat arvokasta kokemusta (p4).”

Oman kehittymisen tunnistamisen opettajaopiskelijat kokivat opettajaksi kehittymistä edistävänä tekijänä. Itsearvioinnin tekeminen ja sen merkityksen ymmärtäminen auttoivat oman kehittymisen tunnistamisessa. Opettajaopiskelijat tunnistivat oman oppimiskäsityksensä vahvistuneen, kun esimerkiksi konstruktivistinen oppimiskäsitys alkoi tuntua omimmalta. Omien käytännön

Taulukko 2. Terveystieteiden opettajaopiskelijoiden kokemukset opetusbarjoittelusta.

Alaluokat	Yläluokat	Yhdistävä luokka
Rakentavat keskustelut ohjaajan kanssa Ohjaajan kehittävä palaute Ohjaajan tuki Ohjaajalta saadut tiedot ja taidot	<i>Yhteistyö ohjaajan kanssa</i>	Opettajaksi kehittymistä edistävät tekijät
Osallistuminen oppilaitoksen toimintaan Oppiminen opetusta havainnoimalla Opettamisen harjoittelemisen Opiskelijoiden ja vertaisten kehittävä palaute	<i>Opetustyön havainnointi ja barjoittelu</i>	
Itsearvioinnin merkityksen ymmärtäminen Oppimiskäsityksen selkeytyminen Hoitotyön kokemuksen hyödyntäminen Tavoitteellinen opetusharjoittelu Onnistumisen tunteet opetusharjoittelussa	<i>Oman kehittymisen tunnistaminen</i>	
Yllättyminen opettajan työn laajuudesta Opettajan rooli oppimisen ohjaajana Opetustilanteissa syntyneet oivallukset Teoriatiedon etsiminen ja arviointi	<i>Opettajan työnkuvan selkeytyminen</i>	
Opetuksen suunnittelun oppimista Oppimateriaalin tuottamisen oppimista Kokemuksia eri opetusmenetelmistä Tuntisuunnitelman toteutuksessa kehittyminen Arvioinnin harjoittelemisen Opetustaidoissa kehittyminen	<i>Opetus- ja oppimisprosessin hallinnan kehittyminen</i>	
Opettajaidentiteetin vahvistuminen Hoitajan ammatti-identiteetin heikentyminen	<i>Ammatti-identiteetin muuttuminen</i>	
Opetettavan aiheen rajaamisen vaikeus Vieraan aiheen opettamisen vaikeus Ajankäytön vaikeudet Hiljaa olemisen vaikeus Osaamisen arvioinnin vaikeus Opettajan rooliin asettumisen vaikeus Itselle vaikeat opettamisen osa-alueet	<i>Omien kehityskaasteiden tunnistaminen</i>	
Opettajaksi haluamisen epärointi Epävarmuuden tunteet Itseluottamuksen puute Riittämättömyyden tunteet Harjoittelun raskaana kokeminen Järkytyksen ja ahdistuksen tunteet Opettamisen jännittäminen Keskeneräisyys opettajana	<i>Vaikeiden tunteiden käsittely</i>	Persoonallinen kasvu
Itsetuntemuksen lisääntyminen Varmuuden tunne oikeasta alasta Omien vahvuuksien tunnistaminen Oman opetusnäkemys vahvistuminen	<i>Voimaantuminen</i>	

hoitotyön kokemusten käyttö opetuksessa ja omien tavoitteiden mukainen opetusharjoittelu auttoivat tunnistamaan omaa kehittymistä. Erityisesti opetusharjoittelussa koettujen onnistumisen tunteiden koettiin edistävän opettajaksi kehittymistä. ”Oli mahdollista kertoa esimerkkejä oikeasta elämästä (p3).”

Opettajaopiskelijat kokivat opettajaksi kehittymistä edistäviksi opettajan työnkuvan selkiytymisen, opetus- ja oppimisprosessin hallinnan kehittymisen, ammatti-identiteetin muuttumisen ja omien kehityshaasteiden tunnistamisen. Opettajaopiskelijoille selkeytyi opettajan työnkuva, kun he yllättyivät opettajan työn laajuudesta ja tajusivat, miten suuri rooli opettajilla on oppimisen ohjaajana. Opetustilanteissa opettajaopiskelijoille syntyi oivalluksia, joilla oli opettajan työnkuvaa selkeyttävä vaikutus. Oivallukset liittyivät ryhmäytymisen merkitykseen, keskustelun herättämiseen, sanattomaan viestintään, työn ruuhkahuippuihin tai kaaoksen hallintaan. Opettajaopiskelijat kokivat tiedon etsimisen ja sen arvioinnin hyvin keskeisenä osana opettajuutta. ”Nyt näen opettajan tehtävän laajemmin teorian ja käytännön yhdistäjänä (p5).”

Opetus- ja oppimisprosessin hallinta kehittyi, kun opettajaopiskelijat suunnittelivat opetusta ja tuottivat oppimateriaalia omille tunneilleen. He saivat kokemuksia eri opetusmenetelmillä toteutetusta opetuksesta ja kehittivät tuntisuunnitelmien toteuttamisessa. Arviointia harjoiteltiin monessa eri muodossa ja omien opetustaitojen koettiin kehittyneen. ”Lääkelaskujen opettamisessa opiskelijat testasivat taitojani (p11).” ”Koen, että esseiden arvioinnista opin paljon (p11).”

Opetusharjoittelussa opettajaopiskelijat kokivat ammatti-identiteettinsä muuttuneen, kun opettajaidentiteetti vahvistui ja samalla hoitajan identiteetti heikentyi. ”Opettajaksi kehittymisessä terveydenhoitajaidentiteetti siirtyi jossain määrin taka-alalle (p3).”

Opettajaopiskelijan omien henkilökohtaisten kehityshaasteiden tunnistamisen koettiin edistävän opettajaksi kehittymistä. Opetusharjoittelussa vaikeaksi koettuja asioita olivat opettavan aiheen rajaaminen, vieraan aiheen opettaminen, ajankäyttö, hiljaa oleminen, osaamisen arviointi, opettajan rooliin asettuminen ja jotkin opetuksen osa-alueet, kuten opetussuunnitelman käyttö, kurinpito ja asioiden muistaminen. ”Haastavaksi koen opettaa asioita, joista ei ole käytännön kokemusta (p2).” ”Opettajan roolia en vielä pysty luontevasti päälleni sovittamaan (p12).”

Terveystieteiden opettajaopiskelijoiden persoonallinen kasvu opetusharjoittelussa

Opetusharjoittelussa koettujen vaikeiden tunteiden kohtaaminen ja käsittely ja toisaalta voimaantumisen kokeminen saivat aikaan opettajaopiskelijoiden persoonallista kasvua. Opetusharjoittelussa koettuja vaikeita tunteita olivat epäröinti opettajaksi haluamisesta, epävarmuuden ja riittämättömyyden tunteet ja itseluottamuksen puute. Harjoittelu koettiin ajoittain raskaana ja varsinkin oman ohjaajan työtaakka aiheutti järkytyksen ja ahdistuksen tunteita. Omat opetustapahtumat jännittivät ja harjoittelun lopussakin tunnettiin keskeneräisyyttä opettajana. ”Suurin muutos on se, että vaikka nyt kokee pystyvänsä tähän, niin ei ole varma haluaako sitenkään opettajaksi (p12).” ”Aluksi järkytyin siitä, miten opettajan työ näyttäytyi (p8).”

Voimaantumista tapahtui, kun opettajaopiskelijoiden itsetuntemus lisääntyi opetusharjoittelussa ja he kokivat olevansa oikealla alalla. Myös omien vahvuuksien tunnistaminen ja oman opetusnäkömyksen vahvistuminen tuottivat voimaantumista. ”Olen oppinut havaitsemaan heikkouksiani ja vahvuuksiani (p4).” ”Huomasin olevani enemmän korkeakouluopettaja kuin ennakkoon aavistin (p11).”

Pohdinta

Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen toteuttamisessa noudatettiin tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012) antamia ohjeita. Tutkimuksen aiheesta on olemassa vain vähän tietoa terveysalan kontekstissa, mikä tukee tutkimuksen tarpeellisuutta. Tiedonantajille kerrottiin sähköpostilla tutkimuksen tarkoituksesta, vapaaehtoisuudesta ja luottamuksellisuudesta. Oman portfoliotekstin lähettäminen tutkimuksen käyttöön tulkittiin tietoon perustuvaksi suostumukseksi. Kuudestatoista opettaja-opiskelijasta 12 lähetti portfoliotekstiään. Opettajaopiskelijat itse poistivat tekstistään kaikki tunnistetiedot, joten aineisto oli täysin nimetön. Portfolioissa opettajaopiskelijat reflektiivisesti tarkastelivat omaa oppimisprosessiaan ja tekstit sisälsivät henkilökohtaisia tunteita, arvoja ja tulkintoja, mikä on saattanut vaikuttaa tutkimukseen osallistumiseen tai päätökseen olla osallistumatta. Koska toinen tutkija oli opettajaopiskelijoiden opettaja, heille annettiin mahdollisuus valikoida omasta portfolioistaan sellaiset tekstit, jotka he halusivat vapaaehtoisesti antaa tutkimuskäyttöön. Tämä oli eettinen valinta, mutta sillä oli vaikutusta tutkimusaineiston laatuun ja luotettavuuteen.

Aineiston uskottavuutta lisää se, että portfolioita ei ollut alun perin kirjoitettu tutkimusta varten, vaan niiden avulla opiskelijat kuvasivat ja reflektiivisesti arvioivat opetusharjoittelunsa sisältöä ja oppimistaan (Gadsby & Cronin 2012). Portfoliot oli kirjoitettu opetusharjoittelun aikana ja heti sen jälkeen, jolloin kokemukset olivat tuoreena muistissa. Portfolioiden sisältöön on vaikuttanut se, että portfolion luki sekä yliopiston opettaja että harjoittelukoulun ohjaava opettaja. Tästä syystä portfolioista on voitu jättää pois tai tutkimukseen lähettämättä itselle, ohjaajalle tai harjoittelukoululle epäedullisia tekstikohtia. Tekstit vaihtelivat paljon laajuudeltaan. Osa opettajaopiskelijoista lähetti koko portfolion ja jotkut vain opetusharjoittelun

yhteenvetotekstin. Lähetetyt portfoliotekstit olivat kuitenkin hyvin avoimia, aitoja ja henkilökohtaisia.

Analyysi tehtiin kahden tutkijan toimesta, mikä jossain määrin takaa analyysin vahvistettavuutta, jota voidaan arvioida myös annetuista aineistonäytteistä ja analyysinäytteestä. Tutkimuksen konteksti on tuttu molemmille tutkijoille, mikä vaikuttaa positiivisesti portfoliotekstien ymmärtämiseen ja tutkimuksen refleksiivisyyteen. Sisällönanalyysia toteutettiin aineistolähtöisesti ja pitäytyen tekstin sisältöön. Analyysivaihe oli pitkäkestoinen, sillä luokitusta ja luokkien nimiä muokattiin niin kauan, että saatiin looginen kokonaisuus, joka vastaa tutkimus-tehtävään.

Tutkimuksen tulokset kuvaavat 12 opettajaopiskelijan kokemuksia opetusharjoittelusta. Opettajaopiskelijat opiskelivat yhdessä yliopistossa ja harjoittelivat kahdessa eri ammattikorkeakoulussa ja yhdessä toisen asteen oppilaitoksessa terveysalalla, joten tulosten siirrettävyys on melko hyvä tulosten kuvatessa harjoittelukokemuksia useissa eri oppilaitoksissa. Aineiston riittävyttä ja siirrettävyttä saattaa rajoittaa se, että kaikissa portfolioissa oli kuvattu pääosin onnistuneeksi koettua harjoittelua. Toisaalta omia epävarmuuden tunteita oli kuvattu hyvin avoimesti, mikä viittaa aineiston uskottavuuteen. Koko portfolion saaminen aineistoksi olisi ehkä tuottanut erilaisia tuloksia kuin nyt, kun opiskelijat saivat valikoida lähettämänsä portfoliotekstin.

Tulosten tarkastelu

Opetusharjoittelu osoittautui terveystieteiden opettajaopiskelijoille monella tavalla erittäin tärkeäksi. Opetusharjoittelua ohjaava kokenut opettaja koettiin keskeiseksi voimavaraksi opetusharjoittelussa, jonka antama palaute, tuki ja monet käytännön neuvot olivat korvaamattomia. Vaikuttaa siltä, että ohjaajien toiminta opetusharjoittelussa oli juuri sellaista vuorovaikutuksellista ja ta-

sa-arvoista keskustelua, jota kirjallisuudessa hyvän opetusharjoittelun ohjauksen on todettu olevan (Jyrhämä & Syrjäläinen 2009, Sarja & Janhonen 2009). Tässä portfolioaineistoon perustuvassa tutkimuksessa ei tullut esille ohjaussuhteen ristiriitoja, vallankäytön ongelmia tai ohjattavan ajatusten sivuuttamista eikä mentorin tuen puutetta, joita on aikaisemmin todettu ilmenevän opetusharjoittelussa (Sarja & Janhonen 2009, Boyd 2010). Tässä tutkimuksessa ilmeneviä hyviä ja rakentavia ohjaussuhteita opetusharjoittelussa saattavat selittää harjoittelukoulujen ja yliopiston vakiintunut yhteistyö ja harjoittelun ohjaajien hyvä motivaatio itse valittuun ohjaustehtävään. Ohjaussuhteen onnistumiseen opetusharjoittelussa tietysti vaikuttaa myös opettajaopiskelija omalla toiminnallaan. Hyvän ja luottamuksellisen ohjaussuhteen merkitys kulminoituu erityisesti tässä tutkimuksessa todettuihin vaikeisiin tunteisiin, joita opetusharjoittelijat kokevat. Mikäli ohjaussuhde mentoriin ei mahdollista vaikeiden tunteiden käsittelyä ja mikäli voimaantumista ei tapahdu opetusharjoittelussa, sillä tuskin on opettajaopiskelijan persoonallista kasvua lisäävä vaikutus. Monipuolisemman kuvan saaminen opettajaopiskelijoiden kokemuksista opetusharjoittelussa edellyttää toisenlaista tutkimusaineistoa, kuten esimerkiksi verkkoympäristössä opetusharjoittelun aikana käytyjä vertaiskeskusteluja.

Keskeistä opetusharjoittelussa on opettamisen harjoittelu autenttisessa ympäristössä. Kyseisten opettajaopiskelijoiden yliopiston opetussuunnitelmassa opetusharjoittelu on kaksiosainen; orientaatiovaiheessa tutustutaan opettajan työhön, oppilaitokseen, opetussuunnitelmiin ja erilaisiin tapoihin opettaa ja harjaantumisasiässä suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan erilaisia opetustapahtumia ohjaajan tukemana. Tulosten perusteella sekä orientaatiovaihe että harjaantumisasiä opetusharjoittelussa edistävät osaltaan opettajaksi kehittymistä. Harjoittelussa koettujen opetustilanteiden ref-

lektiivinen tarkastelu ja oman ajattelun metakognitiivinen tarkastelu ovat taitoja, joita tarvitaan opettajaksi kehittymisessä (Tynjälä ym. 2011).

Ennen opetusharjoittelua hoitotyön opettajaopiskelijoiden näkemysten opettamisesta on todettu olevan ihanteellisia ja perustuvan pääosin teoreettiseen tietoon ja omiin kokemuksiin oppijana. Ne opettajaopiskelijat, joilla oli kokemusta opettamisesta, olivat opettajaidentiteetin rakentamisessa muita pidemmällä (Koivusalo ym. 2014). Tässä tutkimuksessa hoitotyön opettajan työnkuvan laajuus ja ohjauksen suuri rooli avautuivat yllättävinä opettajaopiskelijoille. Opettajan työnkuva selkeytyi harjoittelussa, kun opettajaopiskelijat etsivät ja valitsivat teoretietoa opetukseen ja toisaalta kokivat oivalluksia omissa opetustilanteissaan. Hämmästyttävään vähän aineistossa tulivat esiin opettajaopiskelijoiden suhteet opiskelijoihin, vaikka suhteen opiskelijoihin on todettu olevan opettajuuden keskeisiä elementtejä (Salminen 2000) ja opiskelijakeskeisyyden tiedetään lisääntyvän opetusharjoittelussa (Lamote & Engels 2010). Tämä saattaa johtua portfolioiden luonteesta, sillä niiden avulla oli tarkoitus kuvata ja arvioida nimenomaan omaa oppimista ja kehitystä opettajaksi.

Opiskelijoiden antama palaute opetuksesta koettiin kuitenkin hyvin tärkeänä omalle kehitykselle ja erityisesti opiskelijoiden myönteiset palautteet antoivat intoa opetusharjoitteluun.

Hoitajan identiteetin muuttuminen kohti opettajuutta tuli esiin hyvin selväpiirteisenä. Opetusharjoittelun myötä opettajaopiskelijat itse tunnistivat opettajaidentiteetin kasvun ja hoitajaidentiteetin ”siirtymisen takaa-alalle.” Aikaisemmin on todettu, että hoitotyön opettajaopiskelijat alkavat aktiivisesti työstämään ammatti-identiteettiään jo hoitotieteen pedagogisten opintojen alussa (Koivusalo ym. 2014), mikä varmasti helpottaa identiteetin muutosprosessia opetusharjoittelussa. Schoenin (2013) mallissa hoita-

jan kehitys hoitotyön opettajaksi ei perustu opettajakoulutukseen. Siksi mallissa on hallitsevana uran alkuvaiheen hämmennys ja stressi osaamattomuuden vuoksi, kun opettaminen korkeakoulussa aloitetaan ilman opettajankoulutusta. Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on nimenomaan terveystieteiden opettajankoulutus, toisin kuin Schoenin mallissa.

Opetusharjoittelijoilla oli epävarmuuden tunteita, itseluottamuksen puutetta, riittämättömyyden ja keskeneräisyyden tunteita. Monet pohtivat haluavatko opetustyöhön ja tämä epäröinti liittyi joko omiin puutteelliseksi koettuihin ominaisuuksiin tai havaintoihin opetustyön kuormittavuudesta ja opettajien suuresta työmäärästä. Nämä opettajaopiskelijat ovat haavoittuvia ja tarvitsevat ohjaajiltaan ja vertaisiltaan tukea (Jyrhämä & Syrjäläinen 2009). Tuen tulee olla sellaista, joka mahdollistaa tunteiden käsittelyn. Toisaalta opetusharjoittelussa koettiin myös voimaantumista, joka oli itsetunteumuksen lisääntymistä, varmuuden tunnetta oikealla alalla olemisesta ja omien vahvuuksien tunnistamista.

LÄHTEET

- Andrew S., Halcomb E., Jackson D., Peters K. & Salamanson Y. (2010) Sessional teachers in a BN programme: Bridging the divide or widening the gap? *Nurse Education Today* **30**, 453–457.
- Boyd P. & Lawley L. (2009) Becoming lecturer in nurse education: the work-place learning of clinical experts as newcomers. *Learning in Health and Social Care* **8**(4), 292–300.
- Boyd P. (2010) Academic induction for professional educators: supporting the workplace learning of newly appointed lecturers in teacher and nurse education. *International Journal of Academic Development* **15**(2), 155–165.
- Carr G. (2007) Changes in nurse education: Being a nurse teacher. *Nurse Education Today* **27**, 893–899.
- Dixon K., Cotton A., Moroney R. & Salamanson Y. (2015) The experience of sessional teachers in nursing: A qualitative study. *Nurse Education Today* **35**, 1097–1101.

Johtopäätökset

1. Onnistunut opetusharjoittelu terveysalan koulutuksessa edistää monin tavoin terveystieteiden opettajaopiskelijoiden opettajaksi kehittymistä ja myös heidän persoonallista kasvuaan.
2. Opetusharjoittelussa opetustyön käytäntö terveysalalla näyttäytyy terveystieteiden opettajaopiskelijoiden kokemuksissa myös stressaavana, kiireisenä ja työmäärältään hyvin suurena.
3. Terveystieteiden opettajaopiskelijat tarvitsevat mahdollisuuksia opetusharjoittelussa syntyneiden tunteiden käsittelyyn, mikä voi tapahtua muun muassa mentoiminnin, vertaiskeskustelujen, oppimispäiväkirjan tai yksilöllisen ohjauksen avulla.
4. Opetusharjoittelun tutkimista opettajaopiskelijoiden kokemusten ymmärtämiseksi on tarpeen jatkaa tätä tutkimusta monipuolisemmilla aineistoilla.

VASTUUALUEET

Tutkimuksen suunnittelu: MK, HK-S, aineiston keruu: MK, aineiston analysointi: HK-S, MK, käsikirjoituksen kirjoittaminen: MK

- Gadsby H. & Cronin S. (2012) To what extent can reflective journaling help beginning teachers develop Masters level writing skills. *Reflective Practice* **13**(1), 1–12.
- Holopainen A., Tossavainen K. & Kärrnä-Lin E. (2008) Substantive theory on commitment to nurse teacherhood. *Nurse Education Today* **28**, 485–493.
- Holopainen A., Tossavainen K. & Kärrnä-Lin E. (2009) Nurse teacherhood and the categories influencing it. *Journal of Research in Nursing* **14**(3), 243–259.
- Ibrahim A. 2013. Approaches to supervision of student teachers in one UAE teacher education programme. *Teaching and Teacher Education* **34**, 38–45.
- Janhonen S. & Sarja A. (2005) Emerging identity of Finnish nurse teachers: Student teachers' narratives in a group exam. *Nurse Education Today* **25**, 550–555.

- Jyrhämä R. & Syrjäläinen E. (2009) Ohjaussuhde, ohjaajan roolit ja pedagoginen ajattelu opetusharjoittelussa. *Kasvatus* **5**, 417–430.
- Kiilakoski T. (2003) Laaja-alainen opetusharjoittelu tienä laaja-alaiseen opettajuuteen. *Kasvatus* **3**, 243–255.
- Kim T. & Danfors S. (2012) Non-authoritative approach to supervision of student teachers: cooperating teachers' conceptual metaphors. *Journal of Education for Teaching* **38**(1), 67–82.
- Koivula M. (2016) Opettajien koulutus terveystalalle. Teoksessa T. Saarinen, M. Koivula, H. Ruotsalainen, C. Wärnä-Furu & L. Salminen (toim.). *Terveysalan opettajan käsikirja*. Tietosanoma, Helsinki, 290–299.
- Koivula M. & Salminen L. (2016) Hoitotieteen didaktiikka. Teoksessa T. Saarinen, M. Koivula, H. Ruotsalainen, C. Wärnä-Furu & L. Salminen (toim.). *Terveysalan opettajan käsikirja*. Tietosanoma, Helsinki, 50–56.
- Koivusalo H., Joronen K. & Koivula M. (2014) Hoitotyön opettajaopiskelijoiden ammatti-identiteetti hoitotieteen pedagogisissa opinnoissa. *Hoitotiede* **26**(3), 154–165.
- Krokfors L., Kynälahti H., Stenberg K., Toom A., Maaranen K., Jyrhämä R., Byman R. & Kansanen P. (2009) Opettajiä muuttuvaan kouluun – tutkimuspainotteisen opettajakoulutuksen arviointia. *Kasvatus* **3**, 206–219.
- Kylmä J. & Juvakka T. (2012) *Laadullinen terveystutkimus*. 1.-2. painos. Edita Prima, Helsinki.
- Kyngäs H., Elo S., Pölkki T., Kääriäinen M., & Kanste O. (2011) Sisällönanalyysi suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa. *Hoitotiede* **23**(2), 138–148.
- Lamote C. & Engels B. (2010) The development of student teachers' professional identity. *European Journal of Teacher Education* **33**(1), 3–18.
- Lanas M. & Kelhertmans G. (2015) "This has more to do who I am than with my skills" – Student teachers subjectification in Finnish teacher education. *Teaching and Teacher Education* **47**, 22–29.
- Lopes A., Boyd P., Andrew N. & Pereira F. (2014) The research-teaching nexus in nurse and teacher education: contributions of an ecological approach to academic identities in professional field. *Higher Education* **68**, 167–183.
- Salminen L. (2000) *Hoitotyön opettajan muotokuva – opettajaan kobbistuvat vaatimukset ja niiden arviointi*. Väitöskirja, Annales Universitatis Turkuensis sarja C osa 158. Turun yliopisto, Turku.
- Salminen L., Gustafsson M-L., Vilen L., Fuster P., Isotomina N. & Papstavrou P. (2016) Nurse teacher candidates learned to use social media during the international teacher training course. *Nurse Education Today* **36**, 354–359.
- Salminen L., Stolt M., Koskinen S., Katajisto J. & Leino-Kilpi H. (2013) The competence and the cooperation of the nurse educators. *Nurse Education Today* **33**, 1376–1381.
- Sarja A. & Janhonen S. (2009) Methodological reflection: supervisory discourses and practice-based learning. *Teaching in Higher Education* **14**(6), 619–630.
- Schoening A. (2013) From Bedside to Classroom: The Nurse Educator Transition Model. *Nursing Education Research* **34**(3), 167–172.
- Stenberg K., Karlsson L., Pitkäniemi H. & Maaranen K. (2014) Beginning student teachers' identities based on their practical theories. *European Journal of Teacher Education* **37**(2), 204–219.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2012) *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa*. <http://www.tenk.fi/> (2.2.2016)
- Tynjälä P., Heikkonen H. & Kiviniemi U. (2011) Integriivinen pedagogiikka opetusharjoittelussa opettajan autonomisuuden tukena. *Kasvatus* **4**, 302–315.

Meeri Koivula, dosentti, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Terveystieteet, Hoitotiede, PL 100, 33014 Tampereen yliopisto, meeri.koivula@uta.fi

Hanna Keski-Saari, TtM, projektikoordinaattori, Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri, Hanneksenrinne 7, 60320 Seinäjoki, hanna.keski-saari@epsph.fi